

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ОДЕСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ І.І. МЕЧНИКОВА

Боднар Олена Володимирівна

УДК 159.923.-055.2 «312» (043.3)

**ІНДИВІДУАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ СУЧАСНОЇ
ЖІНКИ**

19.00.01 – Загальна психологія, історія психології

АВТОРЕФЕРАТ
дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата психологічних наук

Одеса – 2019

Дисертацією є рукопис.

Робота виконана в Одеському національному університеті імені І.І. Мечникова.

Науковий керівник: доктор медичних наук, професор
Простомолотов Валерій Федорович
Одеський національний університет імені І.І. Мечникова,
професор кафедри клінічної психології

Офіційні опоненти: доктор психологічних наук, професор
Максименко
Південноукраїнський національний педагогічний
університет імені К.Д.Ушинського,
професор кафедри загальної та диференціальної
психології;

кандидат психологічних наук, доцент
Кокоріна Ю.Є.
Одеський національний медичний університет,

Захист відбудеться «4» квітня 2019 р. о 11 годині на засіданні спеціалізованої вченої ради К 41.051.07 Одеського національного університету імені І.І. Мечникова за адресою: 65082, м. Одеса, вул. Дворянська, 2.

З дисертацією можна ознайомитися у бібліотеці Одеського національного університету імені І.І. Мечникова за адресою: 65082, м. Одеса, вул. Преображенська, 24

Автореферат розісланий «4» березня 2019 року

Вчений секретар
спеціалізованої вченої ради

О.І.Кононенко.

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми дослідження. На початку 20 сторіччя філософи, поети, художники вважали, що Жінка, втілює у світ Вічну Жіночність, тобто одну із сторін божественної гармонії, вона має бути як провідником любові, краси і свободи так і силою, що надихає чоловіків на творчість: жінка творить історію, хоча історія запам'ятовує лише імена чоловіків (Г. Гейне).

Хто вона українська жінка початку 21 сторіччя? Образ ділової жінки - незалежної, самостійної, ініціативної та активної все ще формується в свідомості суспільства і та частка жінок, що орієнтована на кар'єрне зростання на цінності громадського визнання і поваги, реалізацію власних ідей, лідерства, професійної діяльності в рамках егалітарних принципів піддається в супереч ратифікованій Україною Конвенції ООН „Про ліквідацію всіх форм дискримінації по відношенню до жінок” не тільки економічній конкуренції, а й бюрократичним перешкодам та гендерній нерівності (феномен скляна скеля, липкої підлоги, скляних стін).

Незважаючи на стрімкий розвиток технологій, розширення інформаційного простору, появи нових можливостей для самореалізації, самовдосконалення, самоактуалізації та самоздійснення в українському соціумі превалюють стійкі очікування згідно яким жінка може реалізуватися лише у материнстві та сімейному житті, а професійне зростання та громадсько-політична діяльність для жінки є вторинною. Отже згідно відродженим стереотипам, що існують у сучасній Україні жінка перш за все є Берегинею – еталоном жінки, ідеальним типом, що несе в собі сакральне наповнення та роль господині дому, хранительки домашнього вогнища, матері, домогосподарки, що опікується родинними цінностями.

В сучасній психології багато вчених (С.В. Бикова Т.В. Говорун, П.П.Горностай, О.І. Власова, О. В. Камінська, О.М.Кікінежді, З.О.Кіреєва, О.М.Кокун, О.І.Кононенко, В.М.Мазурик, В.М.Майструк, О.М. Мірошніченко, А. В. Мудрик, Е.Л. Носенко, Л.О.Пампуха, Н.О Смахтіна, О.О Стрельник, О.В.Срібна, Т.М. Титаренко, Т.П.Чернявська, С.А.Швайкін, Я.І Шкурко, М.А. Silverman, А. Theodosiou-Tryfonidou) присвятили дослідження жінкам, їх емоційному інтелекту, перфекціонізму, самореалізації, самоставленню, самоздійсненню, прогнозуванню життєвого шляху, комунікативним особливостям, внутрішньоособистісному конфлікту жінок – керевників, гендерним стереотипам та ідентифікації. Науковий пошук вчених спрямований частіше до працюючої або кар'єрно - орієнтованої жінки, а домогосподарки вивчаються набагато рідше (О.Є. Андропова, М.В.Бучацька, В.А. Гупаловська, І. С. Кльоцина, Л.Н.Ожигова, J.A. Birnbaum, S. Faludi, B. Givvy, A.M Nazary, F. Mohsenzadeh та інші.).

Аналіз наукових публікацій свідчить, що індивідуально-особистісні особливості сучасної жінки, є недостатньо вивченими, що зумовило актуальність теми дисертаційного дослідження.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертація є складовою частиною науково-дослідної теми кафедри клінічної

психології та психології розвитку особистості Одеського національного університету імені І. І. Мечникова «Системоутворюючі чинники благополуччя особистості в умовах психосоціального стресу» (номер державної реєстрації – 0116U006605); затверджена Вченою радою Одеського національного університету імені І. І. Мечникова (протокол № 2 від 25 жовтня 2016 року) і перезатверджено Вченою радою Одеського національного університету імені І. І. Мечникова (протокол № 2 від 25 жовтня 2016 року)

Мета дослідження: теоретико - емпіричним шляхом встановити індивідуально-психологічні особливості сучасних жінок.

Задачі дослідження:

1. Провести теоретичний аналіз особливостей сучасних жінок в рамках системно-структурного підходу.
2. Дослідити індивідуально-психологічні особливості жінок та встановити провідні тенденції, які визначають їх характерологічні особливості.
3. Порівняти особливості фізіологічних реакцій емоційної сфери та характерологічні розбіжності в різних групах сучасних жінок.
4. Запропонувати та перевірити ефективність психокорекційної програми, спрямованої на психологічну підтримку жінок з різним статусом.

Об'єкт дослідження — індивідуально - особистісні якості як спосіб поведінки в різних життєвих ситуаціях та як характеристики людини, які зумовлюють думку про неї.

Предмет дослідження — індивідуально-психологічні особливості сучасної жінки.

Теоретико-методологічну основу дослідження виступили наступні підходи та концептуальні положення вітчизняної та зарубіжної психології: системний підхід (Б. Ананьєв, О.Асмолов, П. Анохін, Л.Берталанфі, В. Зінченко, М.Каган, Б.Ломов, С. Максименко, О.М. Слюсаревський, А.Уємов, М.Федоренко), діяльнісний підхід (О.М. Леонтьєв, С.Л. Рубінштейн, С.Д.Максименко), комплексний підхід (Б.Г. Ананьєв), суб'єктний підхід (Б.Г.Ананьєв, Г.С.Костюк, С.Л.Рубінштейн, В.О.Татенко, О.М.Лактіонов); особистісно-орієнтований підхід до розвитку (К.О. Альбуханова-Славська, О.Г.Асмолов, Г.О.Балл, І.Д.Бех, Л.Ф.Обухова, В.В.Рибалко, В.О.Татенко, Т.М. Титаренко, І.С.Якіманська та ін.), індивідуально-особистісний підхід (Л.М.Собчик); положення про суб'єктну детермінацію життєдіяльності та професійного розвитку (К.О. Абульханова-Славська, Л.І. Анциферова, Л.М. Мітіна, С.Л. Рубінштейн); фундаментальні положення про структуру особистості та її зв'язок із діяльністю (Л.С.Виготський, Г.С.Костюк, С.Д.Максименко, С.Л.Рубінштейн); дослідження в галузі психології статі та гендерних стереотипів (С.Бем, В.О.Васютинський, В.М.Каган, І.С.Кон, О.С.Кочарян та ін.); дослідження процесу професіоналізації (А.О.Андрєєва, Н.І.Гуткіна, О.Є.Данілова, І.В.Дубровіна, Л.М.Карамушка); положення, що розкривають мотиваційні процеси у професійній діяльності (О.В. Винославська, В.П.Казміренко, К.О. Кальницька, Т.В. Панчук, Н.Ю.Худякова).

Методи дослідження. З метою вирішення поставлених дослідницьких задач в роботі використані: теоретичні методи

(проблемно-логічний метод, індукція, абстрагування, узагальнення, систематизація), що застосовувалися для узагальнення теоретико-методологічних основ; методи психологічної діагностики та методи математичної обробки даних (описова статистика, кореляційний аналіз, однофакторний дисперсійний аналіз (ANOVA), кластерний аналіз, критерії Мана-Вітні та Н Крускала-Волліса. Розрахунки виконувалися з використанням пакету прикладних комп'ютерних програм універсальної обробки табличних даних Microsoft Excel XP і пакету статистичного аналізу SPSS for Windows v 22.0).

Метод психологічної діагностики містив: модифікований варіант ММРІ (СМДО, Л.М.Собчик.); методику "Шкала реактивної і особистісної тривожності" (Ч.Д.Спілбергер Ю. Л. Ханін); Методика диференційної діагностики депресивних станів В.Зунга (адаптація Т. І. Балашової); Метод колірних виборів МЦВ - модифікований восьмикольоровий тест М. Люшера(в адаптації Л. М. Собчик), анкетування.

Загальну вибірку даного дослідження склали 227 жінок з різним типом жіночої ідентичності в віці середньої дорослості. З них - 150 домогосподарок (група «Домогосподарки») із них -57 вагітних жінок в тому числі з патологією вагітності 21 жінка, які згодом були виключені з дослідження в зв'язку з погіршенням стану. Група «Працюючі» включала 77 жінок, що працюють.

Наукова новизна одержаних результатів дисертаційного дослідження полягає у тому, що

вперше:

- встановлено провідні тенденції які визначають характерологічні особливості у домогосподарок і жінок, що працюють: за показниками шкал сильного реєстру жінки майже схожі, а за показниками шкал слабого реєстру і взаємопливами між шкалами є відмінності;

- продемонстровано, що у домогосподарок виражений змішаний тип реагування, з суперечливими тенденціями стеничного (життєлюбність, самореалізація, активність, оптимістичність) і гіпостеничного типу реагування, у працюючих жінок – переважно стеничний тип реагування.

- встановлена виражена симбіотична тенденція у домогосподарок;

- віднесено працюючих жінок до осіб раціонального реалістичного типу, якому в здійсненні намірів заважає підвищена імпульсивність і нонконформізм;

- констатовано, що самоконтроль та бажання представляти себе у кращому світі виражено у домогосподарок;

- продемонстровано різні цілі і засоби їх досягнення: у домогосподарок виражена очікувальні або спонтанні засоби, у жінок, що працюють- дієві;

- зазначено, що всі досліджувані жінки потребують позитивної оцінки та підтримки з боку власного оточення;

- продемонстровано, що потреби тіла жінками ігноруються та витісняються;

- встановлено, що недоречним образом дії для домогосподарок є відкидання емоційних стосунків і зв'язків, для працюючих жінок - відсутність прагнень; легка раздратованість;

- показано, що у домогосподарок встановлено два маніпулятивних механізми, що дають надії на успіх і щастя: домінування і не дотримання прийнятих норм поведінки, або пасивність і невпевненість своїх можливостях;

- встановлено розбіжності в різних групах домогосподарок: жінки, що мають вищу освіту є нестандартними, цілеспрямованими і невпевненими, контролюють демонстративну поведінку; вагітні домогосподарки - оптимістичні, діяльнісні і також контролюють демонстративну поведінку; домогосподарки без вищої освіти є послідовно цілеспрямованими, інтровертованими та тривожними;

- продемонстровано, що чим вищий рівень освіти, тим нижча тривожність жінок-домогосподарок;

- дістало подальшого розвитку та підтверджено погляди вчених, що домогосподарки мають високу самооцінку, оптимістичність, невимушеність в спілкуванні; широкі інтереси й ентузіазм, їм властиві емоційна яскравість і переживання задоволення від життя, мудре ставлення до життєвих проблем; жінки-домогосподарки та працюючі жінки не мають виражених депресивних тенденцій; ситуативна тривожність вище у працюючих жінок.

Апробація результатів дослідження. Основні результати дисертації було представлено на: П'ятому міжнародному конгресі «Молоде покоління XXI століття: актуальні проблеми соціально-психологічного здоров'я» (Москва, 2013); Міжнародній науково-практичній конференції за участю міжнародних спеціалістів «Актуальні питання сучасної психіатрії, наркології та неврології» (Харків, 2015); Міжнародній науково-практичній конференції «Особистість і суспільство: методологія та практика сучасної психології» (Луцьк, 2016); міжнародної науково-практичної конференції «Сучасні теоретичні і практичні аспекти здорового способу життя» (Одеса, 2016); IV міжнародна науково-практична конференція «Розвиток особистості у рамках просторово-часової організації життєвого шляху» (Одеса, 2016); Інтернет - конференції «Пізнавальний та перетворювальний потенціал історичної психології як науки» (Одеса, 2017); Науковому колоквиумі «Психічне та психологічне здоров'я в сучасних соціально-політичних та економічних умовах розвитку суспільства» (Одеса, 2014, 2015).

Практичне значення дисертації полягає в тому, що результати дослідження включено у зміст викладання курсів «Диференціальна психологія», «Вікова психологія», «Клінічна психологія» спецкурсу для магістрів ОНУ імені І. І. Мечникова «Сімейне консультування: системно-структурний підхід»; застосовують при проведенні курсів підвищення кваліфікації психолого-педагогічних кадрів; упроваджено в науково - дослідницьку й практичну діяльність кафедри клінічної психології ОНУ імені І.І.Мечникова (довідка «Акт впровадження» № 02-01-2398 від 23.11.2018), в навчальну роботу Східноукраїнського національного університету імені Володимира Даля при викладанні професійно-орієнтованих дисциплін зі

спецкурсів психологічного консультування та психологічної корекції (довідка «Акт впровадження» № 1254/42.01 від 17.10.2018), в практичній діяльності психолога по роботі з клієнтами та з персоналом **в організаціях**.

Особистий внесок здобувача. Розроблені теоретичні положення й отримані результати дослідження є самостійним внеском автора у вивчення проблеми.

Публікації. Основні положення результатів дослідження викладено у 18 наукових статтях, серед яких 4 статті опубліковано у фахових виданнях, затверджених ДАК МОН України, та 2 – у зарубіжних виданнях.

Структура й обсяг роботи. Дисертаційна праця складається зі вступу, трьох розділів, висновків, додатків та списку використаних джерел, який налічує **211** найменувань, **19** із яких написано іноземними мовами. Загальний обсяг дисертації складає **185** сторінок. Основний обсяг дисертації викладено на **164** сторінках комп'ютерного набору, наукова робота містить **8 таблиць, 3 рисунка**.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ РОБОТИ

У **вступі** теоретично обґрунтовано актуальність обраної теми, сформульовано її мету, визначено завдання, об'єкт, предмет дослідження, з'ясовано наукову новизну та практичне значення дисертаційної роботи, наведено інформацію про апробацію одержаних результатів і публікації, подано відомості про структуру й обсяг дисертації.

В першому розділі «Міждисциплінарний підхід до вивчення уявлень про жінок» проведено аналіз патріархальних і егалітарних поглядів на жінку у філософській та культурологічній думках; розглянуто особливості жінки з позиції системного та системно-структурного підходів; показано проблема досліджень жінок в рамках гендерних стереотипів, ролей і статусів.

Проаналізовано історія філософської думки і культури, в якій з античної епохи зазначена вторинна підпорядкована роль жінки. Констатовано, що в Середні віки міцно затвердилися ідеї, згідно яким жінки були морально й інтелектуально меншовартісними і соціально небезпечними. Продемонстровано труднощі у визначенні вченими статусу жінки: вона є індивідом, але без політичних прав (Дж. Локк); жінка дорівнює чоловікові, тобто є людиною, але є самкою протягом усього життя до старості (Ж.Ж.Руссо), жінка - не людська істота (В. Ф. Гегель). Зазначено, що в перших офіційних документах з прав людини: «Декларація незалежності США» (1776) і «Декларація прав людини і громадянина у Франції» (1789) відсутнє визнання цивільних прав жінок та відсутня ідея рівності статей.

Наведено короткий аналіз виникнення ідеї про рівність чоловіків та жінок через гарантії громадянських свобод (М. Wallstonecraft, О. де Гуж). Коротко перелічено хвилі фемінізму і їх цілі. Узагальнено всі напрями фемінізму до двох методологічних (ессенціалістського та антиессенціалістського) підходів.

Констатовано, що в сучасній науці домінує тенденція щодо цілісного (системного) розуміння людини, як предмета психологічного дослідження. Розглянуто особливості жінки з позиції системного та системно-структурного підходів, на біологічному, психофізіологічному, психологічному та соціальному рівнях. Зазначено, що статеві відмінності на біологічному рівні описані для кожної фізичної змінної, включаючи набір хромосом, будову тіла, анатомічні особливості, фізіологічне функціонування, біохімічний склад, функціональний стан нейроендокринної системи, відмінності в латералізації пізнавальних функцій. Продемонстровано суперечливі дані, щодо відмінностей у психічних процесах чоловіків і жінок (точність сприйняття, пам'ять, лінгвістичні та інтелектуальні функції). Наголошено, що відмінності що існують між чоловіками і жінками на психофізіологічному рівні не є провідними у формуванні вищих психічних функцій і особистісних особливостей індивідів.

Продемонстровано, що сучасна жінка живе між суперечними установками й вимогами патріархальної і нової, егалітарної, соціальності, що відображується в процесі самоідентифікації жінки. Основними елементами якої є тілесність, сексуальність, партнерство, материнство і професійна діяльність. Наголошено на відмінностях жінок друг від друга, в підходах до формування відносин, прийняття рішень про сім'ю та дітей, пошуку кар'єри і світоглядів. Розглянуто питання жіночої гендерної ідентичності, яка розвивається дуже рано і опосередкована когнітивним розвитком і навчанням (М.А. Silverman) або залежить від масової культури відносин з матір'ю, етнокультурного фону і соціально-економічного статусу (А. Theodosiou-Tryfonidou). Розглянуто би- і мультиполярну моделі гендерної ідентичності, де перша - встановлює традиційні зразки фемінінності (Берегіня), а друга - пропонує нові рольові моделі, що дозволяють їй реалізуватися також і в публічній сфері («Ділова Жінка», «Жінка-Політик», «Жінка -Воїн» та інші). Розглянуто особливості самоактуалізації (С. І. Кудінов О.М. Мірошніченко) та самоздійснення жінки (О.М. Кокун, О.М. Мірошніченко, І.І. Ліб, Т.М. Титаренко), побудова життєвих планів і перспектив жінками (З.О. Кіреєва, В.М. Мазурик) та розбіжності в емоційному інтелекті (Е. Л. Носенко, Д. Гоулман, А. В. Мудрик, С.В. Бикова) та в самоставленні жінок (О. В. Камінська, С.А. Швайкін, В.М. Майструк).

Проаналізовано дослідження жінок в рамках гендерних стереотипів. Визначено типи жіночності, що приховується під поняттям «сучасна жінка». Приведено найбільш розповсюджені типи жіночності у масовій свідомості: працююча мати, кар'єрно - орієнтована жінка, домогосподарка, спонсорський контракт та феміністка (Н.В. Лавріненко, Т. Журженко, О. Кісь). Продемонстровано, що в самосвідомості працюючої жінки відображується специфічний набір соціальних ролей, в яких поєднанні ролі дружини, матері і працівника, які формуються під впливом батьківського виховання (М. Хеннінг А. Жарден) або життєвих обставин (М. М. Феррі). Встановлено, що вчені мають протилежні погляди щодо набагато кращого психічного і фізичного здоров'я працюючих жінок ніж домогосподарок. Приведено феномен

«рольовий конфлікт працюючої жінки» або синдром «Мони Лізи» (МЛ-синдром), «синдром ділової жінки» (Л.Н.Ожигова, Є.П.Ільїн), надано характеристики працюючих жінок, що страждають від депресії, сексуальних дисфункцій, серцевих захворювань, інсультів, гіпертонії, нервових зривів, наркоманії і алкоголізму та інш.

Продемонстровано, що домогосподарка з економічної точки зору не розглядається істинним працівником і не задовольняє як економічні так і соціальні потреби у визнанні, повазі, статусі. Констатовано, що в більшості досліджень розглядується синдром домогосподарки (housewife syndrome), який проявляється у почутті безпорадності і безнадійності, зниження почуття власної значущості, появи невпевненості, в частих депресіях, низькій самооцінці (В. Гупаловська І. Берющева, В. Одінцова, R. Givy, A. Nazary, F. Mohsenzadeh), відчутті соціальній ізоляції (М. Феррі), а життя вважають менш осмисленим, цікавим і емоційно насиченим, мають специфічний профіль комунікативно-залежної або комунікативно незалежної-особистості(І.Л.Берющева). Згідно іншим дослідженням домогосподарки мають більш високий рівень самоприйняття, а рівень відчуття щастя між домогосподаркою і працюючою жінкою є однаковим(А.Edsel Beja, Jr. Paper).

У другому розділі «Методи та основні етапи дослідження індивідуально-психологічних особливостей сучасних жінок» надано теоретико-методологічне обґрунтування емпіричного дослідження, охарактеризовано процедуру, етапи і методи реалізації поставлених завдань та обґрунтовано вибір психодіагностичного інструментарію, описано соціально-демографічні особливості вибірки.

Констатовано, що психологічне дослідження будується на основі загальних методологічних принципів. Зазначено, що на рівні філософської методології використовувався аналітико-синтетична парадигма, яка відображує загальні принципи пізнання і категоріальний апарат науки в цілому. На рівні загальнонаукових принципів і форм дослідження продемонстровано, що в психології відбувається чергування природничо-наукової та гуманітарної парадигми (М.М.Слюсаревський) і приведено шість основних ознак гуманітарної парадигми (А. В. Юревич). Зазначено, що об'єктом постнекласичної методології виступають відкриті саморозвивальні системи, що включають людину і характеризуються людинорозмірністю (Д.О. Леонтьєв). Продемонстровано, що сучасність сприяє поширенню у філософії та гуманітарних науках постмодерністського стилю, згідно якому буття фіксується через категорії відмінностей (Ж.Дельоз) і людська ідентичність знаходиться через відмінності. Констатовано, що дослідження будується на постнекласичній методології (системний підхід), де жінка розглядіється як складна система, що самоорганізується та саморозвивається, орієнтується у розширеному соціальному просторі, виявляє внутрішню гнучкість, різноманітність інтересів, прагне до самовдосконалення, усвідомлює теперішнє, минуле і майбутнє, як часові виміри людського буття.

Констатовано, що до загально-наукових, принципів, що застосовувалися в роботі належать: діяльнісний підхід, в якому психіка і свідомість, їх

формування і розвиток вивчається в різних формах предметної діяльності суб'єкта; структурно-функціональний, в якому передбачається вичленення в об'єкті стабільних елементів, їхніх структурних взаємозв'язків і функціональних залежностей; особистісний підхід, який базується на цілісному, системно-ієрархічному уявленні про особистість, яка системно регулює сукупність діяльностей і актів поведінки в конкретних ситуаціях життєдіяльності, забезпечуючи ефективну взаємодію з об'єктивною дійсністю (К. Абульханова-Славська, Б. Ананьєв, Г. Балл, І. Бех, О. Бондаренко, В. Рибалка, І. Зязюн, Г. Костюк, В. Мерлін, Е. Помиткін, С. Рубінштейн, О.Саннікова, Н. Чепелева, С. Шандрук, Т. Яценко); індивідуально-особистісний підхід, що включає розгляд особистості з погляду неповторності її індивідуальних психологічних якостей, у сукупності складових цілісної психологічної характеристики особистості (Л.Ф. Бурлачук Л.М.Собчик); гендерний підхід, в основі якого лежить гендерна теорія, згідно якої «природні» відмінності між статями мають під собою не біологічну, а соціальну основу і самі індивіди - на рівні свідомості (тобто гендерної ідентифікації), приймають задані суспільством норми і підлаштовуючись під них (П.Бергер, Т.Лукман); положення про суб'єктну детермінацію життєдіяльності та професійного розвитку, що описує людину як джерело активності, пізнання і перетворення дійсності, є суб'єкт, який є центром координації всіх психічних процесів, станів і властивостей (Б.Г.Ананьєв, К.О.Абульханова-Славська, Г.О.Балл, А.В.Брушлінський, Г.С.Костюк, С.Д.Максименко, В.А.Роменець, С.Л.Рубінштейн, В.О.Татенко).

На рівні сукупності методів, методик та процедур дослідження використано методи і психодіагностичний інструментарій відповідно меті і завданням дослідження. Зазначено, що дослідження дотримується традиційної моделі організації з наступними основними етапами, що включають: гіпотетико-дедуктивний та індуктивний етапи дослідження.

Надано соціально-демографічна характеристика вибірки. Більшість досліджуваних жінок відносяться до періоду ранньої дорослості (20-45 років) за Е.Еріксоном. Усі жінки, які увійшли до групи «Працююча жінка» були у зареєстрованому шлюбі, 78,7% жінки групи «Домогосподарка» були у зареєстрованому шлюбі, 10% - у цивільному шлюбі і 2%, - незаміжні. Більшість жінок задоволені відносинами з чоловіком: 87,3% домогосподарок і 88,3% жінок, що працюють; щодо матеріального стану, то 60% домогосподарок задоволені і 57,1% працюючих – ні. Більшість працюючих жінок мають освітній рівень бакалавр і спеціаліст відповідно 80,5% і 14,4%, 21,5% домогосподарок мають середню освіту, 12% є молодшими бакалаврами, 30,1 % спеціалістами і 25,8% магістрами.

У третьому розділі «Емпіричне дослідження психологічних особливостей особистості сучасних жінок» представлено результати проведеного емпіричного дослідження працюючих жінок та домогосподарок, вивчено провідні тенденції, які визначають характерологічні особливості сучасних жінок; виділено особистісні розбіжності і особливості фізіологічних реакцій емоційної сфери в різних групах сучасних жінок.

Продemonстровано за методикою стандартизованого багатofакторного вивчення особистості Л. М. Собчик (СМДО), що у жінок - домогосподарок достовірно провідними виявилися шкали «сильного» регістру: оптимізму і активності (9), імпульсивності (4) і в деякій мірі ригідності (6). Домогосподаркам властивий високий вітальний тонус, підвищена психічна активність, стійкість волі і прагнень, висока самооцінка, оптимістичність, невимушеність в спілкуванні; вони мають широкі інтереси й ентузіазм, охоче висловлюють свою думку, їм властиві емоційна яскравість і переживання задоволення від життя, при цьому у них виражене мудре ставлення до життєвих проблем. Проте, домогосподарки відрізняються не стійкими поверхневими контактами, мають тенденцію до настороженого обдумування дій інших людей і міжособистісних конфліктів. Розглянуто взаємовпливи між шкалами. Підвищена 5-та шкала («Мужність-жіночність») підкреслює стенічні характеристики, а підвищена 8-а посилює індивідуалістичність домогосподарок. Більшість шкал "слабкого" регістра (2 і 7), що відбивають гіпостенічні риси помірно завищені. Домогосподарки можуть виглядати як ти, хто уникають контактів, проте насправді ці жінки характеризуються постійною потребою в глибоких і міцних стосунках з оточенням (вираженою симбіотичною тенденцією) вони дорожать оцінкою оточення, прагнуть уникнути невдачі, а не досягти успіху; мають тривожні побоювання, які компенсуються сумлінністю, ретельним виконанням обов'язків. Констатовано, що у домогосподарок виражені суперечливі тенденції стенічного (життєлюбність, самореалізація, активність, оптимістичність) і гіпостенічного типу реагування (за шкалою «Депресії/ Песимістичності» виражено у 23,9% досліджуємих жінок, за шкалою «Тривожність» виражено у 16,4% жінок), помітна потреба притягнути увагу до свого складного внутрішнього світу, вони чутливі до оцінок оточення своєї особи і своєї поведінки і потребують позитивної оцінки своєї особистості, бажають заохочення і підтримки.

Продemonстровано, що у жінок, які працюють достовірно провідними виявилися шкали: імпульсивності (4), оптимізму і активності (9), , ригідності(6), індивідуалістичності(8), мужності-жіночності(5). Згідно інтерпретації ведучих тенденцій працюючим жінкам властиво піднесений настрій, надмірна активність, бурхлива діяльність, активна особистісна позиція, висока пошукова активність. У структурі мотиваційної спрямованості - переважання мотивації досягнення, упевненість і швидкість в ухваленні рішень. Інтереси, як правило, швидкоплинні, поверхневі, нестійкі, жінкам бракує витримки і наполегливості. Поведінка розкута, безпосередність в прояві почуттів, в мовній діяльності і в манерах. Висловлювання і дії часто випереджають планомірну і послідовну продуманість вчинків. В особистісно значимих ситуаціях можуть проявлятися швидко згасаючі спалахи конфліктності. Жінки є володарями підкресленої незалежності.

Показано, що зі шкал слабого регістру, які відбивають гіпостенічні риси у працюючих жінок є помірно підвищеною одна - шкала депресії / песимістичності. У профілі спостерігається позитивний нахил, що

проявляється помірним підйомом 4-ої шкали («Імпульсивність»), 6-ої шкали («Ригідність»), 8-ої шкали («Індивідуалістичність») і 9-ої шкали («Оптимізму і активності»), що відбивають високий ризик поведінкових реакцій. Працюючих жінок віднесено до осіб раціонального реалістичного типу, якому в здійсненні намірів заважає підвищена імпульсивність і нонконформізм (помірно підвищені 4-а (імпульсивність) і 6-а(ригідність) шкала).

Шкали "змішаного" типу реагування(1-а і 3-а шкали) знаходяться в коридорі норми у домогосподарок і працюючих жінок.

Всі досліджувані жінки потребують позитивної оцінки та підтримки з боку власного оточення (шкала F), вони є напруженими у ситуації обстеження, що і в інших відповідальних ситуаціях може блокувати їх інтелектуальні можливості, знижуючи надійність діяльності

На рис.1 представлений порівняльний профіль жінок-домогосподарок та працюючих жінок за методикою СМДО

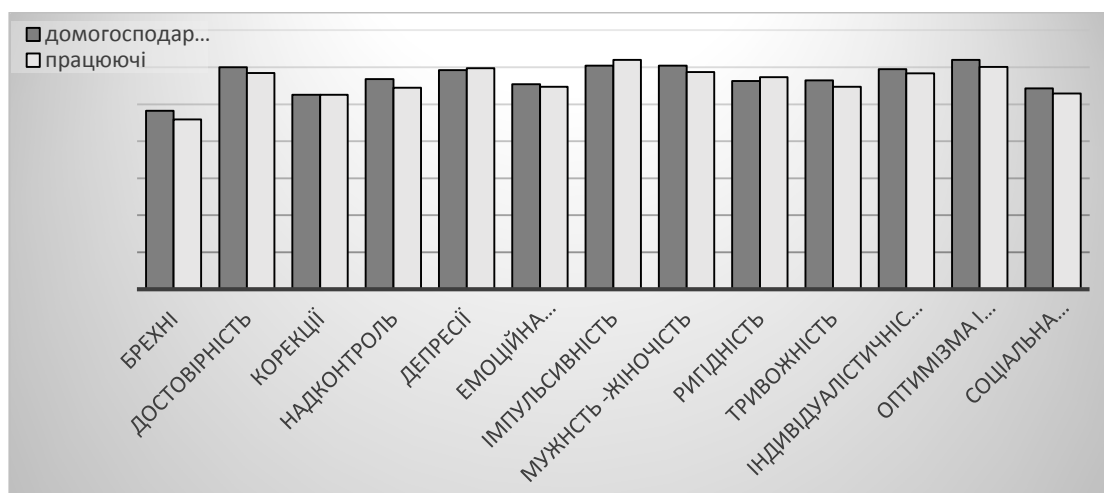

Рис.1. Порівняльний профіль жінок-домогосподарок та працюючих жінок за методикою СМДО.

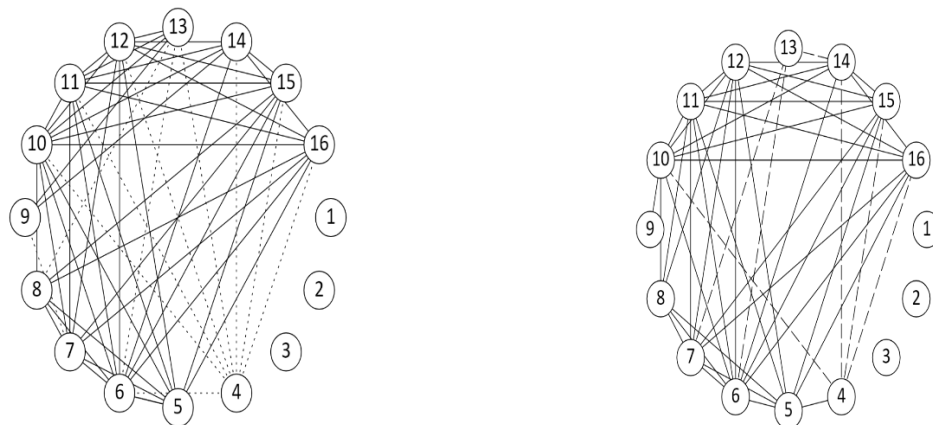
Встановлено (рис.1), що показники за шкалами «Невротичний надконтроль» (M=54,43), «Емоційна лабільність» (M=55,45), «Мужність-жіночність» (M=60,45), «Тривожність» (M=56,47), «Індивідуалістичність» (M=59,47), «Оптимізму і активності» (M=61,99), «Достовірності» (M=59,99) та «Брехні» (M=48,19) у домогосподарок є вищим, ніж у жінок, що працюють. Проте наявність статистично значимих розбіжностей між групами «Домогосподарки» та «Працюючі жінки» встановлено за шкалами: «Брехні» ($p < 0,025$) та «Невротичний надконтроль» ($p < 0,037$).

Встановлено, що у групах досліджуваних рівень ситуативної та особистісної тривожності (за методикою Ч. Б. Спілбергера і Ю. Л. Ханіна) знаходиться у межах норми (у домогосподарок: M=25,73 ситуативна та M=25,89 – особистісна тривожність; у працюючих жінок – M=24,52 та M=26,04 відповідно), тобто, і реакція на стресори соціально-психологічного плану, і сукупність індивідуально-психологічних характеристик, які

провокують стійку тривожність, виражені настільки, що схильність досліджуваних жінок до сприйняття великого кола ситуацій як загрозливих не виявлена, а потреба реагувати на ці ситуації станом тривоги виражена слабо. Отримані нами дані, щодо особистісної тривожності корегують з результатами методики СМДО шкала «Тривожність». Порівнено результати з тривожності у домогосподарок і працюючих жінок за критерієм Манна – Вітні були встановлені розбіжності між цими двома групами ($p < 0,018$). Рівень ситуативної тривожності є вищим у домогосподарок.

Продемонстровано, що жінки-домогосподарки та працюючі жінки не мають виражених депресивних тенденцій або вираженого зниженого настрою за методикою диференційної діагностики депресивних станів В. Зунга. Порівнено рівень депресії у домогосподарок і працюючих жінок за критерієм Манна – Вітні розбіжностей не встановлено ($p < 0,141$).

Здійснено кореляційний аналіз результатів дослідження, результати якого відбилися в кореляційній матриці, за допомогою якої виявлено структуру взаємозв'язків безлічі ознак, які відображені в корелограмі.

Домогосподарки

Працюючі жінки

Рис. 2. Корелограма взаємозв'язку характерологічних особливостей з рівнями тривожності і депресії у жінок-домогосподарок.

Примітка: а) позитивні кореляції, значимі на рівні $p \leq 0,01$, позначені безперервною рисою б) значимі негативні кореляції позначені штрих-пунктиром. Змінні : 1. Вік, 2. Шкала брехні, 3. Шкала достовірності, 4. Шкала корекції, 5. Невротичний надконтроль, 6. Песимістичність, 7. Емоційна лабільність, 8. Імпульсивність, 9. Мужність – жіночність, 10. Ригідність, 11. Тривожність, 12. Індивідуалістичність, 13. Оптимістичність, 14. Соціальна інтроверсія, 15. Особистісна тривожність, 16. Рівень депресії. На рис. Зображені кореляції без шкал 1,2,3. А -

Порівняно та інтерпретовано кореляційні зв'язки у групах досліджуваних: у працюючих жінок від домогосподарок встановлено наступні розбіжності: чим вище активною є особистісна позиція і пошукова активність працюючих жінок та переважання в них мотиву досягнення тим вище схильність до орієнтації на суб'єктивне бачення суті явищ і незвичайний підхід до рішення різних проблем; чим вище риси мужності тим більше проявів негнучкої поведінки; чим вище оптимістичність і активність тим нижче схильність до обмеження контактів; чим вище ситуативна тривожність тим

вище спонтанність поведінки. У працюючих жінок також не встановлено кореляційний зв'язок між: надконтролем і ригідністю та мірою включення особистості в соціальне середовище; між демонстративністю і рисами жіночості/ мужності та ригідністю; між імпульсивністю та оптимістичністю, тривожністю та депресією; між тривожністю та оптимістичністю; між індивідуалістичністю та оптимістичністю. На відміну від домогосподарок у працюючих жінок не встановлений зв'язок між брехнею і прагненням здаватися значніше/ краще та спонтанністю поведінки.

Встановлено 3 фактори методом головних компонент, з обертанням Варимакс з нормалізацією Кайзера в кожній з груп досліджуваних, що відбивають **узагальнення особистісних характеристик домогосподарок** і працюючих жінок. Так, домогосподарки «Спонтанні, активні, наполегливі» (Імпульсивність (, 802), Індивідуалістичність (, 776), Оптимістичність (,746), Ригідність (,724) та шкала достовірності (,738); «Відособлені і депресивні» (Соціальна інтроверсія (,750), Рівень депресії (, 727), шкала корекції(-,730)); «Соціально гнучкі — самоконтролюючі» (Емоційна лабільність (, 839), невротичний надконтроль (,829)).

Працюючі жінки: «Відособлені і тривожні» (Соціальна інтроверсія (, 830), Особистісна тривожність (,775), Шкала достовірності (,720), Рівень депресії(,704), шкала корекції(-,770); «Самоконтролюючі, невпевнені» (Невротичний надконтроль (,888), Песимістичність (, 641)); «Спонтанні і активні» (Імпульсивність (,787), Оптимістичність (, 663), Індивідуалістичність (,595)).

Зазначено, що структурна класифікація та смислова сутність змінних в групах є близькою.

Отримано і проаналізовано результати за модифікованим восьмикольоровим тестом М. Люшера (в адаптації Л. М. Собчик). В досліджуваних групах встановлено урівноваженість норми, оскільки різноспрямовані тенденції виражені помірно. В групі і «Домогосподарки» основні кольори знаходяться у більшості досліджуваних на 1-5 позиціях, домогосподарки мають потребу в самоствердженні(зелений); потребу активно діяти і досягати успіху (червоний), потребу в перспективі, надіях на краще, мріях(жовтий). Особистісний конфлікт, компенсаторна поведінка не спостерігається у досліджуваних, але у 24% домогосподарок і у 21,2% працюючих жінок синій колір знаходиться на 7 позиції, тобто причиною їх тривожності може бути не реалізовані потреби в задоволенні, спокої, стійкій позитивній прихильності або ситуацією обстеження.

В групі жінок, що працюють на перших позиціях червоний колір і жовтий, то для них відповідно кольору важлива: радість перемоги над справою за яку вони взялися і цікава робота, у домогосподарок - на перших позиціях жовтий колір, для них важливим у більшому ступені є те, що праця викликає в них інтерес. У 14,2% працюючих жінок на першій позиції представлений сірий колір, що інтерпретується як обережна стриманість та скритність.

Зазначено, що цілями жінок —домогосподарок (позиція 2) є звільнення від проблем, наявність емоційно насиченої міжособистісної взаємодії, потреба

у визнанні у соціоекономічному статусі; прагнення зачаровувати; потреба у визнанні їх індивідуальності, а у жінок, що працюють - жити повним життям, прагнення успіха, щастя, самоствердження і завоювання. Засоби, за допомогою яких домогосподарки хочуть добитися своїх цілей є різними (позиція 1). Так, важливим є спонтанне задоволення від участі в діяльності, відчуття збудження для розрядки напруги; оптимізм; ілюзорне очікування майбутнього, з надіями на успіх та щастя; бажання втечі від проблем і звільнення від конфлікту. У працюючих жінок це -- перемоги над справою за яку вони взялися і цікава робота. Образ дії, який домогосподарки вважають найбільш доречним (позиція 3,4) є спокій, твердість, самостійність, готовність проявляти емоційну і естетичну витонченість. У працюючих жінок це- готовність до спокою, до приємних стосунків, або стримувана активність, помірна сексуальність, раздратування. Образ дії (позиція 5,6), який є недоречним для домогосподарок це - відкидання емоційних стосунків і зв'язків, реалізації тілесних потреб, а для працюючих жінок - відсутність прагнень; легка раздратованість; знижена активність; компроміси, не зацікавленість в соціальних стосунках і участі в подіях, що відбуваються. До потреб, які жінки ігнорують, пригнічують і витісняють (позиція 7,8) відносяться у домогосподарок - потреби їх тіла, потреби виділення з натовпу, потреба відмовлення від чого-небудь, тому жінки є емоційно незадоволеними (що пов'язане з визнанням) і надмірно себе контролюють, а у працюючих - потреби свого тіла, бажання виділитися з натовпу. Встановлено статистичні розбіжності за позиціями в досліджуваних групах: головна мета ($p < ,002$), недоречний образ дії ($p < ,012$), потреби, які жінки ігнорують або пригнічують (позиції 7 та 8 відповідно $p < ,026$, $p < ,000$).

Показано кореляційні зв'язки між кольоровими виборами та змінними методики СМДО, «Ситуативна тривожність» та «Рівень депресії». Підкреслено суперечливість характеристик і маніпулятивність поведінки домогосподарок: надії на успіх і щастя пов'язані у одних з домінуванням і не дотриманням прийнятих норм поведінки, а других – з пасивністю, невпевненістю в собі і своїх можливостях. Емоційна та естетична витонченість домогосподарок, самостійність та твердість, помірна активність дозволяє не помічати реакцій інших і оставатися собою без демонстрацій в сприятливому світі.

У працюючих жінок встановлено: чим більше в них прагнення жити повним життям, проявляти волю і очікувати щасливе майбутнє тим більше виявляється прагнення бути в центрі уваги, товариськість, легке відношення до різних проблем, безтурботність і почуття гумору оптимізму і менше в них спостерігається відчуття пригніченості, безвихіддя і відчая; чим більше у жінок виявляється готовність до спокою, до приємних стосунків, що принесуть задоволення тим менше у жінок проявляється схильність до надмірного хвилювання, лабільність настрою; чим більше вони не зацікавлені в соціальних стосунках і участі в подіях, обмежують власні домагання, готові до компромісів, тем менше в них активності, інтереси більше обернені у світ внутрішніх переживань та більше відчуття пригніченості і безвихіддя.

Розділено вибірку домогосподарок за допомогою кластерного аналізу, на 3 кластери: «Домогосподарки з вищою освітою» (47 жінок), «Домогосподарки без вищої освіти» (67 жінок), «Вагітні домогосподарки» (36 жінок). Статистично встановлено, що критерій рівності дисперсій Лівіня між підгрупами «Домогосподарки з вищою освітою» та «Домогосподарки без вищої освіти» дорівнює $F = 3,41$ ($p < 0,05$), що вказує на розбіжності між цими підгрупами. Критерій рівності дисперсій Лівіня між підгрупами «Домогосподарки без вищої освіти» і «Вагітні домогосподарки» дорівнює $F = 3,95$ ($p < 0,005$), що вказує на їх розбіжність за шкалами СМДО. За критерієм Краскала Волліса встановлені наступні статистичні розбіжності між підгрупами. Між підгрупою «Домогосподарки з вищою освітою» і підгрупою «Домогосподарки без вищої освіти» за шкалами: достовірності ($p < 0,001$), корекції ($p < 0,005$), Імпульсивність ($p < 0,025$), Ригідність ($p < 0,005$), Тривожність ($p < 0,002$), Індивідуалістичність ($p < 0,05$), Соціальна інтроверсія ($p < 0,007$). Майже за усіма шкалами в підгрупі «Домогосподарки без вищої освіти» (виключення: шкала корекції) показники є вищими в порівнянні з домогосподарками з вищою освітою. Між підгрупою «Домогосподарки з вищою освітою» і «Вагітні домогосподарки» статистичні розбіжності встановлено за шкалами: Мужність – жіночність ($p < 0,000$), Оптимізму і активності ($p < 0,05$). Показники за означеними шкалами вище у «Вагітних домогосподарок». Між підгрупою «Домогосподарки без вищої освіти» і «Вагітні домогосподарки» встановлено наступні статистичні відмінності за шкалами: достовірності ($p < 0,03$), корекції ($p < 0,04$), Мужність – жіночність ($p < 0,000$), Ригідність ($p < 0,002$), Тривожність ($p < 0,004$), Соціальна інтроверсія ($p < 0,004$). У вагітних домогосподарок показники за наступними шкалами є вищими: шкала корекції, Мужність – Жіночність. Показники за іншими шкалами вище у підгрупі «Домогосподарки без вищої освіти».

Встановлено 2 фактори методом головних компонент, з обертанням Варимакс з нормалізацією Кайзера в кожній з груп досліджуваних, що відбивають узагальнення особистісних характеристик домогосподарок в підгрупі «Домогосподарки з вищою освітою»: «Нестандартна, цілеспрямована, невпевнена» (Шкала достовірності (,842), Ригідність (,737), Індивідуалістичність (,715), шкала корекції(-,709), Тривожність (, 684); «Контроль демонстративної поведінки» (Емоційна лабільність (,859), Невротичний надконтроль (,852), Депресії/ Песимістичності (,718)). Так, домогосподарки з вищою освітою є цілеспрямованими особистостями з оригінальним підходом до вирішення проблем, але невпевнені у власних можливостях, орієнтовані на визнання оточенням мають низьку працездатність.

В підгрупі «Домогосподарки без вищої освіти»: «Послідовно цілеспрямовані» (Ригідність (,898), Шкала достовірності (,835), Оптимістичність (,797), Індивідуалістичність (,781), Імпульсивність(,779); «Інтровертовані та тривожні» (Депресії/ Песимістичності (,883), Соціальна інтроверсія (, 757), Тривожність (,655). Домогосподарки без вищої освіти є працелюбними, активними і наполегливими в досягненні мети, в оцінці

оточення орієнтовані на свої внутрішні критерії, на шляху до досягнення цілей можуть зневажати загальноприйняті закони і норми поведінки, невпевнені в собі, інтереси спрямовані в більшій мірі у світ внутрішніх переживань, фіксують увагу на своїх невдачах і розчаруваннях, мають труднощі в соціальних контактах.

Зазначено, що чим вищий рівень освіти, тим нижча тривожність жінок-домогосподарок ($\chi^2 = 8,76$; $P_{\text{asympt}} = 0,03$). Домогосподарки без вищої освіти мають вищий рівень тривоги і проявляють соціальну відгородженість на неусвідомлюваному рівні ніж всі інші досліджувані.

В підгрупі «Вагітні домогосподарки»: «Оптимістичні та діяльнісні» (Оптимістичність (,914), Ригідність (,712), Шкала достовірності (,689), Шкала корекції (-, 687), Шкала брехні(-,675); «Контроль демонстративної поведінки» (Емоційна лабільність (, 808), Невротичний надконтроль (, 804), Депресії/Песимістичності (,742), Тривожність (,695). Так, вагітні домогосподарки оптимістичні, мають прагнення бути в центрі уваги та легке відношення до різних проблем, цілеспрямовані, товариські, контролюють поведінку і представляють себе у вигіднішому світлі, іноді схильні заперечувати у себе наявність проблем, до хвилювань, нерішучі.

Порівняно підгрупи домогосподарок з групою жінок, що працюють. Встановлено статистично значущі відмінності між особистісними тенденціями. Між підгрупою домогосподарки з вищою освітою та жінками, що працюють не встановлено розбіжностей майже за усіма шкалами, виключенням є шкала брехні ($p < 0,017$): домогосподарки більше схильні представляти себе оточуючим в "більше кращому" світлі (жінки з вищою освітою $M=48,49$, працюючі $M=45,90$).

Встановлено статистичні відмінності між домогосподарками без вищої освіти та жінками, що працюють за наступними шкалами: Корекції ($p < 0,037$), Мужність – жіночність ($p < 0,050$), Тривожність ($p < 0,015$), Оптимізму і активності ($p < 0,050$), Соціальна інтроверсія ($p < 0,044$), тривожності ($p < 0,012$), рівень депресії($p < 0,04$). За більшістю шкал у домогосподарок без вищої освіти показники вище, ніж у працюючих жінок виключення -ситуативна тривожність, яка вище у працюючих жінок ($M=37,48/ M=28,00-32,00$), що свідчить про те, що працюючі жінки частіше переживають стан, який характеризується відчуттям суб'єктивного дискомфорту, напруженості, занепокоєння. Встановлено, що домогосподарки без вищої освіти більш чутливі до оцінок оточенням своєї особистості і своєї поведінки, більш чуйні, сентиментальні, довірливі, готові допомогти, чутливі до емоційних відтінків стосунків; є добросовісними, виконавчими, акуратними, схильними до деякої нерішучості, невпевненості в собі, ретельної повторної перевірки можливих результатів; мають високий рівень розвитку самозахисних механізмів, стратегія поведінки будується з мотиву "уникнення невдачі"; більш енергійні і оптимістичні, з підвищеним фоном настрою і іноді бурхливою поведінкою, яка сприяє рельєфному прояву позитивних і негативних особливостей особистості; схильні до обмеження своїх контактів і зв'язків, оскільки не

випробовують в них особливої необхідності, наодинці з собою і в звичній, наприклад, сімейній обстановці почувають себе спокійніше.

Встановлено статистичні розбіжності між підгрупою вагітні домогосподарки та жінками, що працюють за наступними шкалами: шкала брехні($p<0,026$), Мужність – жіночність($p<0,000$), Ригідність($p<0,012$), Оптимізму і активності($p<0,023$). Так, у працюючих жінок шкала брехні є нижчою ніж у вагітних жінок: вагітні більше схильні представляти себе оточуючим в "більше кращому" світлі, вони є більш чутливими до емоційних відтінків стосунків; виявляють сентиментальність, довірливість, готовність допомогти, поступливість; дуже оптимістичні, не відчуває труднощів у своїх починаннях мають підвищений фон настрою, можливо переоцінюють власні можливості. С. S. Carver вважає, що оптимізм у вагітних жінок пов'язаний з меншим рівнем депресії що продемонстровано і в нашому дослідженні. У працюючих жінок шкала Ригідність є більш вираженою у працюючих, тому в них сильно розвинені наполегливість, працьовитість, прагнення відстоювати інтереси справи, готовність до оборонних реакцій при ознаках небезпеки. Вони є чутливими до критики або незгоди з їхньою думкою, до деякої підозрілості і прохолодності в стосунках з тими, що "сумніваються".

Запропоновано та перевірено ефективність психокорекційної програми: «Особистісно-орієнтована психопрофілактика і психокорекція особистості сучасної жінки-домогосподарки без освіти». Оцінка ефективності коректувальної програми здійснювалася за допомогою U-критерію Манна-Вітні та W-критерію Вілкоксона.

ВИСНОВКИ

1. Проведено теоретичний аналіз особливостей сучасних жінок в рамках системно-структурного підходу. Розглянуто особливості жінки на біологічному, психофізіологічному, психологічному та соціальному рівнях. Продемонстровано, що відмінності між чоловіками і жінками на психофізіологічному рівні не є провідними у формуванні вищих психічних функцій і особистісних особливостей індивідів. Показано, що сучасна жінка живе між суперечними установками й вимогами патріархальної і нової, егалітарної соціальності, що відображується в процесі самоідентифікації жінки. Розглянуто питання жіночої гендерної ідентичності, особливості самоактуалізації, самоздійснення жінки та розбіжності в самоставленні жінок. Проаналізовано дослідження жінок в рамках гендерних стереотипів та найбільш розповсюджених типів жіночності у масовій свідомості: кар'єрно - орієнтована жінка та домогосподарка.

2. Досліджено індивідуально-психологічні особливості жінок та встановлено провідні тенденції, які визначають їх характерологічні особливості. Розглянуто взаємовпливи між шкалами. Показано, що у домогосподарок виражений змішаний тип реагування, з суперечливими тенденціями стеничного і гіпостеничного типу реагування, у працюючих жінок виражений переважно стеничний тип реагування. Працюючих жінок віднесено до осіб раціонального реалістичного типу, якому в здійсненні намірів заважає

підвищена імпульсивність і нонконформізм. Встановлено, що структурна класифікація та смислова сутність змінних в групах домогосподарок і жінок, що працюють є близькою.

3. Порівняно особливості фізіологічних реакцій емоційної сфери та характерологічні розбіжності в різних групах сучасних жінок. В досліджуваних групах встановлено урівноваженість норми, оскільки різноспрямовані тенденції виражені помірно. Встановлено статистичні розбіжності за кольоровими позиціями в досліджуваних групах: головна мета ($p < ,002$), недоречний образ дії ($p < ,012$), потреби, які жінки ігнорують або пригнічують (позиції 7 та 8 відповідно $p < ,026$, $p < ,000$). Розділено вибірку домогосподарок за допомогою кластерного аналізу, на 3 кластери: «Домогосподарки з вищою освітою», «Домогосподарки без вищої освіти», «Вагітні домогосподарки». За критерієм Краскела-Уолліса встановлені статистичні розбіжності між підгрупами. Продемонстровано особистісні особливості в різних групах домогосподарок: жінки, що мають вищу освіту є нестандартними, цілеспрямованими і невпевненими, контролюють демонстративну поведінку; вагітні домогосподарки - оптимістичні, діяльнісні, контролюючими демонстративну поведінку; домогосподарки без вищої освіти є послідовно цілеспрямованими, інтровертованими та тривожними. Порівняно підгрупи домогосподарок з групою жінок, що працюють. Не встановлено статистично значущі відмінності між підгрупою домогосподарки з вищою освітою та жінками, що працюють (виключення шкала брехні ($p < 0,017$)). Встановлено статистичні відмінності між домогосподарками без вищої освіти та жінками, що працюють і між вагітними домогосподарками та жінками, що працюють. Підгрупою що відрізняється за більшістю шкал є домогосподарки без вищої освіти.

4. Запропоновано та перевірено ефективність психокорекційної програми: «Особистісно-орієнтована психопрофілактика і психокорекція жінки». Оцінка ефективності коректувальної програми здійснювалася за допомогою U-критерію Манна-Вітні та W-критерію Вілкоксона.

Перспективами подальших досліджень є вивчення особистісних особливостей жінок в віці пізньої дорослості і чоловіків.

СПИСОК ПРАЦЬ, ОПУБЛІКОВАНИХ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ:

1. Боднар О. В. Літературний огляд досліджень психологічного статусу жінок при нормальному і патологічному перебігу вагітності / О. В. Боднар // Вісник ОНУ. Серія: Психологія. – 2015. – №4. – С. 18–29.

2. Боднар О. В. Дослідження двох типів жіночої ідентичності: домогосподарка та ділова жінка/ О. В. Боднар // Теоретичні і прикладні проблеми психології. - 2018. – №3(47). Т.3.- С. 5-12.

3. Боднар О. В. Индивидуально–психологические особенности женщин с патологией беременности в контексте их субъективной оценки своего здоровья / Олена Володимирівна Боднар. // Медицинская психология. – 2016. – №4. – С. 70–73.

4. Боднар О.В. Психологічний профіль жінок з різним соціально-психологічним статусом// Вісник ХДУ Серія Психологічні науки. No.3, Т.1. 2018. С.24-39.

5. Боднар О.В. Особистісні особливості жінок із різним соціально-психологічним статусом/ О.В.Боднар // Science and Education a New Dimension. Pedagogy and Psychology. – Issue : 175, 2018. – № VI(73). – – Р. 41–46

АНОТАЦІЇ

**Боднар О.В. Індивідуально-психологічні особливості сучасної жінки.–
Рукопис.**

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата психологічних наук за спеціальністю 19.00.01 – загальна психологія, історія психології. – Одеський національний університет імені І. І. Мечникова, 2019.

Дисертація дослідження представляє індивідуально-психологічні особливості сучасної жінки.

Здійснено теоретичний аналіз особливостей сучасних жінок в рамках системно-структурного підходу. Розглянуто особливості жінки на біологічному, психофізіологічному, психологічному та соціальному рівнях. Проаналізовано дослідження жінок в рамках гендерних стереотипів та найбільш розповсюджених типів жіночності у масовій свідомості: кар'єрно - орієнтована жінка та домогосподарка.

Досліджено індивідуально-психологічні особливості жінок та встановлено провідні тенденції, які визначають їх характерологічні особливості. Показано, що у домогосподарок виражений змішаний тип реагування, з суперечливими тенденціями стеничного і гіпостеничного типу, у працюючих жінок виражений переважно стеничний тип реагування. Працюючих жінок віднесено до осіб раціонального реалістичного типу, якому в здійсненні намірів заважає підвищена імпульсивність і нонконформізм. Встановлено, що структурна класифікація та смислова сутність змінних в групах домогосподарок і жінок, що працюють є близькою.

Порівняно особливості фізіологічних реакцій емоційної сфери та характерологічні розбіжності в різних групах сучасних жінок. Встановлено статистичні розбіжності за кольорними позиціями в досліджуваних групах: головна мета; недоречний образ дії; потреби, які жінки ігнорують або пригнічують. Продемонстровано особистісні особливості в різних групах домогосподарок: жінки, що мають вищу освіту є нестандартними, цілеспрямованими і невпевненими, контролюють демонстративну поведінку; вагітні домогосподарки - оптимістичні, діяльнісні, контролюють демонстративну поведінку; домогосподарки без вищої освіти є послідовно цілеспрямованими, інтровертованими та тривожними.

Запропоновано та перевірено ефективність психокорекційної програми: «Особистісно-орієнтована психопрофілактика і психокорекція вагітної жінки».

Ключові слова: сучасна жінка, домогосподарка, індивідуально-психологічні особливості, рівень освіти, вагітність, кольорні позиції.

Боднар Е.В. Индивидуально-психологические особенности современной жінки.-Рукопис.

Диссертация на получение научной степени кандидата психологических наук по специальности 19.00.01 - общая психология, история психологии. - Одесский национальный университет имени И. И. Мечникова, 2019.

Диссертационное исследование представляет индивидуально-психологические особенности современной женщины.

Осуществлен теоретический анализ особенностей современных женщин в рамках системно-структурного подхода. Рассмотрены особенности женщины на биологическом, психофизиологическом, психологическом и социальном уровнях. Проанализировано исследование женщин в рамках гендерных стереотипов и наиболее распространенных типов современных женщин в массовом сознании: карьерно - ориентированная женщина и домохозяйка.

Исследованы индивидуально-психологические особенности женщин и установлены ведущие тенденции, которые определяют их характерологические особенности. Показано, что у домохозяек выражен смешанный тип реагирования, с противоречивыми тенденциями стенического и гипостенического типа, у работающих женщин выражен преимущественно стенический тип реагирования. Работающие женщины отнесены к лицам рационально- реалистичного типа, которому в осуществлении намерений мешает повышенная импульсивность и нонконформизм. Установлено, что структурная классификация и смысловая сущность переменных в группах домохозяек и женщин, которые работают является схожей.

Проведено сравнение особенностей физиологических реакций эмоциональной сферы и характерологические расхождения в разных группах современных женщин. Установлены статистические расхождения по цветовым позициям в исследуемых группах: главная цель; неуместный образ действия; потребности, которые женщины игнорируют или подавляют. Продемонстрированы личностные особенности в разных группах домохозяек: женщины, которые имеют высшее образование являются нестандартными, целеустремленными и неуверенными, контролируют демонстративное поведение; беременные домохозяйки - оптимистичные, деятельностные, контролируют демонстративное поведение; домохозяйки без высшего образования являются последовательно целеустремленными, интровертированными и тревожными.

Ключевые слова: современная женщина, домохозяйка, индивидуально-психологические особенности, уровень образования, беременность, цветовые позиции.